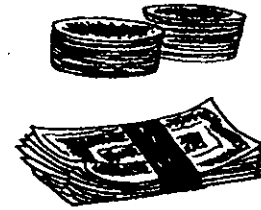

اقتصاد پول و بانک و بیمه

تحلیلی از بیمه تکافل اسلامی: ساز و کار بیمه تعاونی*

نویسندگان: رامین کوپر میثمی و دلیو. جین کژون

ترجمه سیدحسین میرجلیلی (دکترای اقتصاد، عضو هیأت

علمی پژوهشگاه علوم انسانی)

است. بر این اساس مقاله حاضر به چهار بخش تقسیم شده است: ۱. اصول اقتصادی - اجتماعی اسلامی به کار رفته در بیمه خصوصاً با توجه به مفاهیم ناطمینانی، بهره و ترتیبات سرمایه گذاری ۲. توصیف ساختارهای اساسی بیمه زندگی تکافل، بیمه غیر زندگی و بیمه انکابی ۳. بررسی عملیات بیمه گر تکافل در چند کشور منتخب ۴. بحث درباره مقررات موجود و همچنین ارائه پیشنهادهایی برای عملیات بهتر بیمه تکافل.

مقدمه

اسلام پدیده جهانی است و تأثیر آن بر جامعه و اقتصاد در همه جا وجود دارد. در افریقا، اسلام دومین دین برتر بعد از مسیحیت است و بیش از ۴۰ درصد جمعیت افریقا مسلمان هستند. در آسیا نیز اسلام دومین دین از نظر تعداد پیروان بعد از هندوئیسم است و بیش از ۲۰ درصد از جمعیت پیرو اصول اسلامی هستند. مسلمانان همچنین تقریباً ۴ درصد از جمعیت اروپا را تشکیل می دهند. در ایالات متحده امریکا تعداد مسلمانان از بیش از ۱۰ هزار نفر در ۱۹۰۰ به بیش از ۴/۸ میلیون نفر در ۱۹۹۷ افزایش یافته است. در مجموع ۱/۱۲ میلیارد مسلمانان در ۱۸۴ کشور مختلف زندگی می کنند و حدود ۱۹/۴ درصد از جمعیت جهان در ۱۹۹۶ را

ارائه خدمات مالی از جمله بیمه براساس اصول اسلامی از دهه ۱۹۷۰ آغاز شد و به طور فزاینده ای در دهه ۱۹۹۰ کشورهای اسلامی و سایر کشورهای دارای جمعیت قابل توجه مسلمانان، آن را تشویق کردند. در نتیجه تعدادی از شرکت های بیمه اسلامی که بیمه گران تکافل نامیده می شدند، تأسیس شدند تا به مسلمانان و شرکت های اسلامی، پوشش بیمه ای ارائه کنند که شامل بخش های زیر پوشش بیمه زندگی و غیر زندگی است. بیمه گران تکافل نه تنها در کشورهای اسلامی و سایر کشورهای با جمعیت زیاد مسلمان ایجاد شدند بلکه در امریکای شمالی، استرالیا و چند کشور اروپایی نیز فعالیت می کنند. از این نوع ساز و کار تغییر یافته بیمه تعاونی انتظار می رود اثر بیشتری بر عرضه و تقاضای بیمه در جامعه اسلامی داشته باشد. با وجود این هنوز مطالعه عمیقی درباره کاربرد اصول اسلامی در بیمه و این که این نوع ترتیب بیمه چگونه عمل می کند، انجام نشده

تشکیل می‌داده‌اند.^۱

برای مدت مدیدی، افراد مسلمان و شرکت‌های اسلامی زندگی و کسب و کارشان را براساس ضوابط اسلامی تنظیم و مدیریت کرده‌اند. اصول اسلامی بر برابری در توزیع ثروت و مسؤولیت مشترک^۲ شرکت‌کنندگان در مبادلات بازرگانی تأکید می‌کند. افراد مسلمان، جامعه‌ها و حتی دولت‌ها در مواردی که انتظار داشتند از مبادلات مالی سود از پیش تعیین شده به دست آورند و در عمل با نتایج نامطمئن مواجه می‌شدند از مبادرت به فعالیت‌های بازرگانی بازداشته می‌شدند.

از آن‌جا که اصول اسلامی با اصول حاکم بر جامعه غربی کاملاً تفاوت دارد، کسانی که با این اصول آشنا هستند ممکن است به نادرستی نتیجه‌گیری کنند که اسلام مبادلات بازرگانی سودگرا^۳ را تشویق نمی‌کند. در واقع اصول اسلامی مردم را تشویق می‌کند تا جایی که انتظار کسب بازدهی از پیش تعیین شده نداشته باشند، در مبادلات بازرگانی مشارکت داشته باشند حتی وقتی نتایج چنین مبادلاتی نامطمئن باشد.

با توسعه سریع زیر ساخت‌های صنعتی در کشورهای اسلامی که در اوایل دهه ۱۹۷۰ آغاز شد تشویق مبادلات بازرگانی حتی قوی‌تر شده است. در نتیجه، شرکت‌های خدمات مالی زیادی در این کشورها به ثبت رسیده‌اند و در حال حاضر خدمات مالی را در داخل و خارج کشور ارائه می‌کنند. هم‌اکنون تعدادی از شرکت‌های خدمات مالی غربی وارد بازار خدمات مالی اسلامی شده‌اند یا برای ورود به این بازار برنامه‌ریزی کرده‌اند.

فعالیت بیمه که با نااطمینانی‌های زیاد سر و کار دارد و به‌خوبی با اصول اسلامی منطبق نیست، مدت زیادی در جامعه اسلامی اگر ممنوع نبود، تشویق هم نمی‌شد. به‌هر حال در دهه‌های اخیر بسیاری از کشورهای اسلامی دریافته‌اند که بیمه نقش مهمی در پیشبرد توسعه اقتصادی‌شان ایفا می‌کند و حتی در برخی از این کشورها، بیمه‌گران (غیراسلامی) غربی مجاز به پذیرش ریسک هستند. تعداد اندکی از شرکت‌های بیمه محلی نیز در چند کشور به ثبت رسیده‌اند. هنوز تاحدی بعید به نظر می‌رسد که جامعه‌های مسلمانان به‌طور گسترده مفهوم غربی بیمه را بپذیرند، زیرا منطبق با چند اصل اسلامی نیست، مسلمانان در عوض مفهوم جدیدی از بیمه را مطرح کرده‌اند که موافق با اصول اسلامی است و بیمه تکافل نامیده می‌شود. تکافل،

نوعی ساز و کار بیمه تضمین مشترک^۴ مبتنی بر "قانون اعداد بزرگ" است که در آن گروهی از اعضای جامعه منابع مالی‌شان را با یکدیگر درهم می‌آمیزند تا در مقابل زیان‌های معینی که در معرض آن قرار دارند از خود محافظت کنند. اکنون بیمه تکافل در بسیاری از - هنوز نه همه - کشورهای اسلامی عمومیت یافته است. تکافل در سایر کشورهای دارای جمعیت زیاد مسلمانان مانند: برونی، اندونزی، مالزی و سنگاپور نیز به کار گرفته شده است. ترتیب تکافل در لوگزامبورک و سوئیس و اخیراً در ایالات متحده امریکا و استرالیا نیز ایجاد شده است. پیش‌بینی می‌شود رشد تکافل به‌ویژه در قرن ۲۱ سریع باشد.

از آن‌جا که بیمه تکافل نه تنها به‌عنوان ابزار نوآوری مالی بلکه بر اساس اصول دینی رشد کرده است، دارای ویژگی‌های منحصر به فردی است که شایسته بررسی است. ساختار این مقاله به ترتیب زیر است. بعد از این بخش مقدماتی، اصول اقتصادی - اجتماعی اسلام مرتبط با بیمه مورد بحث قرار می‌گیرد و پس از آن تحلیل بیمه تکافل بر حسب انواع آن صورت می‌گیرد. بخش بعدی به توصیف عملیات بیمه‌گران تکافل در کشورهای منتخب می‌پردازد. نتیجه‌گیری مقاله شامل خلاصه و بحثی از دورنمای آینده عملیات و نظارت بر بیمه تکافل است.

اصول اقتصادی - اجتماعی اسلام و بیمه

از دیدگاه اسلام تمامی آنچه در این جهان اتفاق می‌افتد طبق مشیت الهی است و تمامی فعالیت‌های مسلمانان باید منطبق با قرآن باشد. قرآن مسلمانان را ترغیب می‌کند تمامی مشقت‌ها را به‌عنوان مقدرات بپذیرند. اما نه این‌که به‌طور انفعالی آن‌ها را تحمل کنند. مسلمانان باید گام‌های ضروری برای حداقل‌سازی زیان‌های ناشی از رویدادهای نامساعد بردارند. مسلمانان آموخته‌اند تا از اسلام - نظام نامه رفتار اجتماعی که محققان اسلامی مبتنی بر قرآن آن را بنا ساخته‌اند - پیروی کنند. به‌عنوان مثال اسلام مفهوم زکات را به کار می‌برد که در آن تمامی اعضای جامعه اسلامی که در فقر به سر می‌برند به‌طور مساوی در منافع زکات سهیم هستند و همگی باید به کسانی که دچار شرایط ناگوار شده‌اند کمک کنند (حسن‌الزمان، ۱۹۷۱). اسلام مشوق استفاده بهینه از منابع است و هیچ فردی حق افراط کردن در منابع خود را ندارد.

اسلام تمامی امور را به حلال (مجاز) و حرام (ممنوع)

در آن دو یا چند طرف از سرمایه‌شان به‌طور مشترک برای سرمایه‌گذاری استفاده می‌کنند و در سود و زیان متناسب با سهم سرمایه‌شان یا هر نسبت دیگری که آن‌ها توافق کرده‌اند، سهیم هستند. در عمل این دو مفهوم می‌تواند در بیمه اسلامی به‌کار رود. به‌گونه‌ای که در آن بیمه‌گذار (به‌عنوان صاحب سرمایه) با بیمه‌گر (به‌عنوان سرمایه‌گذار) قرارداد مضاربه منعقد می‌سازد در پی آن بیمه‌گر ممکن است وارد ترتیبات بیمه اتکایی مشارکت بر مبنای تسهیم در سود - زیان شود.

این‌که آیا بیمه مرسوم (غیر تکافل) مجاز است یا نه هنوز مورد بحث است. فقهای اسلامی استدلال می‌کنند در مواردی که در قرارداد تفاوت در زمان، مقدار یا مبلغ مبادله وجود داشته باشد، عنصر ممنوع در قرارداد وجود دارد (اسماعیل، ۱۹۹۷ و ۱۹۹۸). وقتی قرارداد بیمه مرسوم منعقد می‌شود هیچ‌کدام از بیمه‌گر و بیمه‌گذار با اطمینان نتیجه قرارداد را نمی‌دانند. در بیمه زندگی زمانی یا مدت‌دار^۵، بیمه‌گر پیشاپیش^۶ نتیجه مبادله بیمه را نمی‌داند. زیرا کل حق بیمه‌های پرداخت شده توسط بیمه‌گذار، طبق زمان مرگ بیمه‌گذار تغییر می‌کند. در بیمه‌های زندگی تمام عمر دوره حمایت به‌طور گذشته نگر^۷ مشخص می‌شود.

فقهای اسلامی همچنین استدلال می‌کنند که بیمه‌گران مرسوم یا وجوه‌شان را برای کسب درآمد حاصل از بهره (ربا) وام می‌دهند یا وجوه را برای کسب بازدهی‌های نامطمئن (غرری) سرمایه‌گذاری می‌کنند. بیمه زندگی مرسوم نیز حرام به حساب آمده است. زیرا بیمه زندگی زیان زندگی انسانی را می‌پردازد که نمی‌تواند ارزش‌گذاری شود. (علی، ۱۹۸۹). علاوه بر آن، سایرین (مانند: بانک اسلامی فیصل در سودان) با این استدلال مخالفت کرده‌اند که بیمه‌گران مرسوم به‌ویژه شرکت‌های سهامی بیمه به‌دنبال کسب حداکثر سود، نه برای بیمه‌گذاران بلکه برای سایر صاحبان منافع خود هستند. به همین جهت بیمه‌گران مرسوم سرمایه‌گذاری‌هایی انجام می‌دهند که سطح ریسک بالاتری از ریسک قراردادی^۸ مفروض در بازار دارد. فقهای مسلمان ادعا می‌کنند که این نوع فعالیت‌های بیمه‌ای حتی شامل عنصر قمار یا نیز است. (اسماعیل، ۱۹۹۷). سایر فقهای اسلامی دیدگاه دیگری در مورد بیمه مرسوم دارند. به‌عنوان مثال، شورای آکادمی فقهای^۹ جامعه جهان اسلام به تفصیل شرح داده است که در شرع، موضع شرعی اصل در هر موضوعی، مجاز بوده است تا زمانی که شواهدی برای ممنوع بودن آن وجود نداشته باشد و بر این اساس، بیمه مجاز است. زیرا هیچ‌گونه نهی مشخصی در اسلام علیه بیمه وجود ندارد و صرف وجود پیش فرض در مورد آن برای حرام‌شدن بیمه کافی نیست. این دسته از فقها علاوه بر آن

تقسیم می‌کند. به‌عنوان مثال تکافل (مسئولیت مشترک) مجاز است و این‌گونه فعالیت‌ها میان مسلمانان به‌شدت تشویق شده است. زکات اغنیاء را وادار می‌سازد تا به نیازمندان و ضعیفای جامعه کمک و در مقابل سرمایه‌گذاری‌های مخاطره‌آمیز و استثمار را ممنوع می‌کند زیرا فقهای اسلامی بیشتر این فعالیت‌ها را غرر می‌دانند - قراردادهایی که در آن نتایج ناشناخته، پنهان یا ماهیت سوداگرانه دارد. (اسماعیل، ۱۹۹۷). باید بازار جایی برای مبادله محصولات و خدمات باشد و طرفین مبادله در هر قرارداد به روشنی قیمت‌ها را بدانند. ربا (درخواست بهره از پیش تعیین شده) در اسلام ممنوع است بدون توجه به هدف اعطای وام و میزان بهره‌ای که اخذ می‌شود. در نتیجه، مبادلات مالی اسلامی دست کم در اصل بدون بهره است. (احمد، ۱۹۶۷)

به هر حال کاربرد اصل ربا به این معنا نیست که سرمایه بی‌هزینه است. (عریف، ۱۹۸۸)، اسلام درخواست (سهم) از پیش تعیین شده در مازاد حاصله از سرمایه‌گذاری تولیدی را مجاز می‌داند. بنابراین در اسلام سهیم‌شدن در سود که در آن نسبت سهم‌بری از پیش تعیین شده است - نه نرخ بازدهی - مجاز است. سهیم‌شدن در سود می‌تواند به‌طور فنی جایگزین همتای غربی آن یعنی میزان بهره شود و به‌کارگیری سرمایه در ترتیباتی که بالاترین نسبت سهم‌بری در سود برای سرمایه‌گذاران ارائه می‌کند - به شرط ثابت‌بودن سایر شرایط - مجاز است. سهام‌داری مجاز شمرده شده و جابه‌جایی سرمایه برای جلب منفعت افراد و جامعه به‌طور کلی تشویق شده است.

سهیم‌شدن در سود می‌تواند به‌طور فنی جایگزین همتای غربی آن یعنی میزان بهره شود

فهم شیوه‌های تأمین مالی مشارکت و مضاربه اسلامی نیز اهمیت دارد. طبق اصل مضاربه، صاحب سرمایه می‌تواند به‌کار آفرین اجازه دهد تا از نسبت تسهیم سود سرمایه خود در چارچوب مقررات اسلامی استفاده کند و با کار آفرین در سود سهیم شود. صاحب سرمایه و کار آفرین در تعیین آزاد هستند. (در مضاربه) تنها صاحب سرمایه مسئول تمامی زیان‌ها خواهد بود. در (عقد) شرکت، زیان باید متناسب با سهم سرمایه تقسیم شود (میثمی، ۱۹۹۷)، در مقابل، شیوه تأمین مالی مشارکت، اشاره به توافقی دارد که

می‌پردازند. مبالغ جمع‌آوری شده در وهله اول به‌عنوان پس‌انداز فردی مورد استفاده قرار می‌گیرد و تا حدی برای کمک مالی به خانواده بیمه‌گذار متوفی به کار می‌رود. مبالغ حق بیمه از بیمه‌گذاری به بیمه‌گذار دیگر تغییر می‌کند. مبلغ حق بیمه در وهله نخست بستگی به مبلغی (مبلغ اسمی) دارد که هر بیمه‌گذاری برای انباشت در پایان دوره تحت پوشش و در سن، جنس و سلامت بیمه‌گذار هدف قرار می‌دهد. بیمه‌گر ممکن است حداقل مبلغ اسمی به این منظور تعیین کند. بیمه‌گر ممکن است حداقل و حداکثر محدوده سنی برای مشارکت در بیمه زندگی تکافل تعیین کند، تنها ریسک‌های استاندارد را بیمه‌کند و طبقات جداگانه برای بیمه‌گذاران یک گروه سنی ولی با سال‌های متفاوت ورود به برنامه بیمه را در نظر بگیرد. (علی، ۱۹۸۸).

بیمه زندگی تکافل برای اهداف دیگری از جمله: تهیه وجوهی برای آموزش فرزندان، تأمین وجوهی برای حالت مرگ پیش از موعد راهن (گروگذار) و حمایت از منافع شغلی در مقابل مرگ کارکنان کلیدی. هم اکنون چند نوع بیمه تکافل برای بیماران بستری در بیمارستان و افراد ناتوان وجود دارد. در واقع به‌طور بالقوه بیمه زندگی تکافل هم‌اکنون برای هر نوع اصلی بیمه زندگی مرسوم وجود دارد. تفاوت تکافل و بیمه مرسوم در چگونگی تخصیص حق بیمه‌ها است. بیمه‌گر تکافل، حق بیمه‌های اقساطی را به دو حساب جداگانه اعتبار می‌دهد: ۱. حساب انفرادی، ۲. حساب ویژه هر بیمه‌گذار. بخش عمده حق بیمه به حساب فردی تخصیص داده می‌شود و به‌طور محض برای پس‌انداز و سرمایه‌گذاری است. حساب ویژه که به موازنه حق بیمه می‌رود، برای ایجاد ذخیره‌ای پس از فوت به نفع وراثت بیمه‌گذاری است که نا به‌هنگام مرده است. لذا بیمه‌گر مفهوم تبرع را در حساب ویژه به کار می‌برد. بیمه‌گران تکافل مبالغی از این حساب را برای پوشش حق بیمه‌های پرداخت نشده توسط اعضایی که دارای شرایط لازم مانند: ناتوانی کلی هستند، استفاده می‌کنند.

بیمه‌گران تکافل آن وجوه را در حساب‌های فردی و ویژه به شکل صندوق‌های تعاونی^{۱۴} سرمایه‌گذاری می‌کنند که در وهله اول شامل سهام صنعت‌گران و نهادهای مالی اسلامی است. بیمه‌گران تکافل ممکن است بخشی از این وجوه را در

مطرح می‌کنند که بیمه به جامعه نفع می‌رساند چون به کاهش زیان‌های ناشی از شرایط ناگوار از طریق در هم آمیختن سهم‌های فردی کمک می‌کند که سازگار با اسلام است. بنابراین تا زمانی که هدف بیمه، انجام خدمت مقید برای جامعه است، مجاز است.

در بیمه مرسوم هیچ‌گونه ریسک جدیدی ایجاد نمی‌شود و دست کم از لحاظ نظری، هیچ‌گونه نفعی برای بیمه‌گذار از داشتن پوشش بیمه وجود ندارد. به‌کارگیری اصول جبران زیان، جانشینی و کمال حسن نیت، مسائل خطر اخلاقی را به حداقل می‌رساند و آن را به روشنی از قمار جدا می‌کند. با وجود این به دلیل حضور نااطمینانی و سایر ویژگی‌های ممنوع در قرارداد بیمه، هنوز اختلاف نظر فقهای اسلامی درباره بیمه مرسوم حل و فصل نشده است.

بیمه تکافل

بیمه تکافل اشاره به راه اسلامی تضمین مشترک^{۱۰} دارد که در آن گروهی از اعضای جامعه برای مقابله با زیان معینی که در معرض آن قرار دارند، با هم سرمایه‌گذاری می‌کنند. به‌ویژه بیمه زندگی تکافل دو نقش زیر را ایفا می‌کند:

۱. ابزار پس‌انداز است. مشارکت‌کنندگان در تکافل زندگی برای پس‌انداز مبلغ مورد نظرشان را، طی یک دوره معین تنظیم می‌کنند.
۲. ساز و کار حمایتی است که در آن تمامی مشارکت‌کنندگان در تکافل زندگی یکدیگر را در مقابل رویدادهایی که وضعیت مالی‌شان را تغییر می‌دهد. تضمین می‌کنند. در مقابل، بیمه تکافل غیر زندگی بیشتر شبیه یک تضمین مشترک عمل می‌کند که در آن تمامی مشارکت‌کنندگان حق بیمه خود را می‌پردازند و مبالغ حق بیمه در هم آمیخته می‌شود و بیمه‌گذاران به‌طور متقابل موافقت می‌کنند تا زیان مشارکت‌کنندگانی که از خطر بیمه شده، آسیب دیده‌اند، جبران کنند. فقهای مسلمان عموماً موافقتند که بیمه تکافل منطبق با شریعت است، مانند مفاهیم تبرع (به معنای اهداء یک کمک مالی) و تکافل (به معنای سرمایه‌گذاری مشترک^{۱۱} یا مسؤلیت مشترک^{۱۲}) که در اسلام حلال است. (شرکت تکافل مالزی، ۱۹۹۹).

بیمه زندگی تکافل^{۱۳}

در این نوع بیمه تکافل که دارای دوره تعریف شده سررسید است، بیمه‌گذاران حق بیمه خود را به‌صورت دوره‌ای

تکافل منحصر به فرد است. با مرگ بیمه‌گذار، بیمه‌گر کل مبلغ حق بیمه‌های پرداخت شده به وسیله متوفی به حساب فردی و سهم وی از مازاد حاصل از سرمایه‌گذاری اقساط حق بیمه‌ها که به آن حساب اعتبار داده شده است، به ذی‌نفع پرداخت می‌کند. بیمه‌گر از حساب ویژه به ذی‌نفع اقساط تکافل واریز نشده را می‌پردازد که توسط متوفی پرداخت می‌شد اگر وی تا زمان سر رسید برنامه تکافل زندگی، زنده می‌ماند. مازاد خالص تخصیص داده شده به متوفی که می‌تواند از آخرین ارزشیابی حساب ویژه وی حاصل شود نیز به ذی‌نفع داده می‌شود. مقصود از مازاد در این متن سود خالص سرمایه‌گذاری بیمه‌گر است که از سرمایه‌گذاری حق بیمه‌ها بعد از کسر کردن پرداخت‌های سود، مخارج عملیاتی و ذخایر برای مطالبات آینده حاصل شده است. بیمه‌گران تکافل ممکن است، در صورت از کارافتادگی کامل و دائمی بیمه‌گذار، منافع مشابهی را ارائه کنند.*

برای مطالبه منافع بیمه زندگی به شرط فوت تنها لازم است گواهی فوت به بیمه‌گر ارائه شود دلیل مرگ چه طبیعی، چه بر اثر حادثه یا غیرمشروع در بیمه تکافل اهمیت زیادی ندارد. زیرا مرگ، مشیت الهی است. حتی در خودکشی، حقوق و مطالبات اعضای خانواده متوفی ممکن است نادیده گرفته نشوند. در واقع برخی بیمه‌گران تکافل شرط خودکشی را در قرارداد نگنجانده‌اند یا دوره انتظار را به یک سال کاهش داده‌اند در حالی که بیمه‌گران غیر تکافل اغلب دوره دو ساله در نظر می‌گیرند.

اگر بیمه‌گذاری زنده بماند تا مبلغ هدف پس‌اندازها که در شروع دوره تعیین کرده است، به دست آورد، بیمه‌گذار تمامی حق بیمه‌هایی که برای حساب فردی پرداخته است به اضافه سهم وی از درآمد سرمایه‌گذاری از آن حساب را دریافت می‌کند. علاوه بر آن سهم وی از مازاد حساب ویژه ارزیابی خواهد شد. بیمه‌گران تکافل نیز به بیمه‌گذاران شان اجازه می‌دهند تا قبل از موعد، قراردادشان را به هم بزنند. وقتی بیمه‌گذاری اعلام انصراف کند تمامی حق بیمه‌هایی که پرداخت کرده است به اضافه سهم وی از مازاد حساب فردی (منهای مخارج اجرایی) تا تاریخ انصراف به وی مسترد می‌شود. به هر حال هیچ استرداد در حالت انصراف از حساب ویژه پرداخت نمی‌شود. در برنامه بیمه تکافل انصراف بیمه‌گذار اهمیت اندکی دارد زیرا تمامی بیمه‌گذاران در اصل، طرف‌های برنامه بیمه هستند.

بیمه تکافل غیر زندگی

در بیمه غیر زندگی، بیشتر بیمه‌گران تکافل پوشش بیمه‌ای بر مبنای تمدید شدن سالانه، برای بیمه آتش‌سوزی و موارد مشابه، بیمه اتومبیل، بیمه مسؤلیت، بیمه دریایی، جبران

سهم شرکت‌های خدمات عمومی^{۱۵} و شرکت‌های سرمایه‌گذاری دولت تا زمانی که کالاها و خدمات تولیدی آن‌ها حلال است سرمایه‌گذاری کنند. بیمه‌گران تکافل اغلب پرتفولیوی سرمایه‌گذاری تکافل را شفاف می‌کنند تا بیمه‌گذاران مطمئن شوند که نه منافع بیمه و نه بازدهی سرمایه‌گذاری از طریق ابزارهای غیر قابل قبول به دست نمی‌آید. این مقصود از راه اعطای حق بازرسی دفاتر بازرگانی به بیمه‌گذاران حاصل می‌شود. بیمه‌گذاران به این ترتیب مشاهده می‌کنند که چگونه ارزش‌های بازریدی^{۱۶} محاسبه شده‌اند و می‌بینند چگونه سودها تسهیم می‌شود. علاوه بر آن بیمه‌گذار تکافل می‌تواند به‌طور منظم چند بیمه‌گذار را به هیأت نظارت دینی که مسؤول نظارت بر عملیات بیمه‌گر است، معرفی کند.

بیمه‌گران تکافل ارزشیابی دوره‌ای از دارایی بیمه شده انجام می‌دهند تا به این ترتیب هر گونه تفاوت میان پوشش بیمه موجود و ارزش بازار جاری دارایی بیمه شده را حذف کنند و حق بیمه‌ها بر طبق آن تعدیل شود.

در تسهیم سود با بیمه‌گذاران، بیمه‌گران تکافل زندگی، غالباً از شیوه تغییر یافته مضاربه برای تأمین مالی استفاده می‌کنند که بر اساس آن بیمه‌گر و بیمه‌گذار تنها از درآمد مستقیم سرمایه‌گذاری سهم می‌برند و حق بیمه‌های پرداخت شده اصلی دست نخورده باقی می‌ماند و در حساب‌های فردی و ویژه نگه‌داری می‌شود. بر این اساس بیمه‌گر حق یا اولویت مطالبه درآمد سرمایه‌گذاری را ندارد ولی تنها بیمه‌گذار زیان‌های سرمایه‌گذاری را متحمل می‌شود. معمولاً کسر کردن مخارج عملیاتی بیمه‌گر به تعویق می‌افتد تا زمانی که درآمد سرمایه‌گذاری آماده توزیع باشد، به جز هزینه اجرایی که بیمه‌گر می‌تواند آن را از حق بیمه سال اول مطالبه کند. شایان ذکر است که بیمه‌گران تکافل برای عرضه محصولاتشان در بازار، اغلب نمایندگان انحصاری را به کار می‌گیرند که حقوقشان شامل سهم‌شان از سود سرمایه‌گذاری وجوه، سود سهام و پرداخت‌های اضافی (جایزه) بیمه‌گر است. (باله، ۱۹۹۶) در این رهیافت مزایای بیمه‌گر کارشناسی را می‌آورد، کارگزار با مشتریان پل می‌زند و بیمه‌گر و بیمه‌گذار در سرمایه‌سهم می‌شوند.

برخی قواعد مربوط به مرگ و توزیع منافع در بیمه

ممکن است بیش تر (کمتر) از ارزش تضمین شده را بپردازد. اگر ارزش تحقق یافته دارایی در زمان زیان به پایین تر (بالا تر) از حد پوشش بیمه کاهش یابد. این ترتیب در بیمه تکافل مجاز نیست (علی، ۱۹۸۸) در اسلام روش های ارزش تقدی تحقق یافته، پذیرفته نشده است. مثلاً کاهش ارزش دارایی مجاز نیست، از این رو بیمه گران تکافل خواهان گسترش پوشش بعد از داشتن ارزشیابی خاص از دارایی هستند که باید بیمه شود. علاوه بر آن بیمه گران تکافل ارزشیابی دوره ای از دارایی بیمه شده انجام می دهند تا به این ترتیب هر گونه تفاوت میان پوشش بیمه موجود و ارزش بازار جاری دارایی بیمه شده را حذف کنند و حق بیمه ها بر طبق آن تعدیل شود. این محدودیت های ارزشیابی بیمه گران تکافل را وادار می کند که بیمه دارایی بر اساس هزینه جایگزین صورت گیرد تا منطبق بر اصول اسلامی باشد.

بیمه اتکایی تکافل:

برای اهداف قیمت گذاری و سهام شدن در ریسک، انتقالات بیمه اتکایی اغلب به ترتیب، نسبی و غیرنسبی طبقه بندی می شود. در بیمه تکافل اتکایی ترتیب غیر نسبی مانند ترتیب مازاد زیان یا توقف زیان^{۱۹} ممکن است مناسب نباشد چون نااطمینانی بر حسب ارزشیابی زیان ها در آن ترتیبات وجود دارد در مواردی که اصول اسلامی تقاضای تعریف روشن مسؤولیت مشترک در سراسر دوره تحت پوشش بیمه را دارد. از این رو بیمه اتکایی تکافل احتمال دارد بر یک مبنای نسبی تنظیم شود. مانند بیمه اتکایی مازاد که بیمه گر از لحاظ فنی بیمه گر مشترک ریسک های اصلی می شود. به هر حال اگر ترتیب بیمه اتکایی غیرنسبی، انتخاب شود، می تواند مبتنی بر برنامه کمیسیون سود یا بر مبنای متقابل باشد. از این لحاظ این که آیا انتقال بیمه اتکایی بر مبنای انتخابی^{۲۰} مبنای قرارداد باشد، اهمیت چندانی ندارد.

از آن جا که در حال حاضر تنها چند بیمه گر اتکایی تکافل فعالیت می کنند، ظرفیت بازار بیمه اتکایی تکافل آن قدر بزرگ نیست تا جوابگوی تمامی متقاضیان بیمه تکافل باشد به این ترتیب بیمه گران تکافل می توانند صندوق مشترک مطابق با اصول اسلامی ایجاد کنند به منظور حداقل سازی زیان ناشی از ریسک های فاجعه آمیز که در معرض آن قرار دارند.

بیمه گران تکافل می توانند مجاز به انعقاد قرارداد با

کارگران، بیمه صداقت و امانت.^{۱۷} و حتی بیمه محصول ارائه می کنند. شیوه تأمین مالی مضاربه در بیمه غیر زندگی تکافل نیز همانند بیمه زندگی تکافل به کار می رود. حق بیمه ها در صندوق تکافل در هم آمیخته شده است و بیمه گر مدیریت می کند. بیمه گر به عنوان امانت دار وجوه عمل می کند و مبالغ جمع آوری شده را در راه های اسلامی و کانال هایی سرمایه گذاری می کند که سود حاصله به صندوق بازگردد.

در پی آن بیمه گر تمامی خسارت های معوق را تسویه می کند، مخارج عملیاتی خود را کسر می کند و بخشی از وجوه را به ذخایر مربوط انتقال می دهد. اگر موازنه ای در وجوه بعد از تمامی این تعدیل ها وجود داشته باشد، این موازنه میان بیمه گر و بیمه گذاران طبق نسبت توافق شده مثلاً: ۵۰ - ۵۰ تسهیم خواهد شد. این مازاد به طور معمول در انقضای دوره قرارداد بیمه، توزیع خواهد شد. به هر حال اگر مجموع حق بیمه ها و درآمد سرمایه گذاری برای این تعدیل ها کافی نباشد، بیمه گذارانی که تحت تأثیر قرار می گیرند می توانند مبالغ اضافی دریافت کنند. بیمه غیر زندگی تکافل، هر چند نه به طور دقیق ولی مشابه ترتیب بیمه متقابل در بیمه مرسوم، عمل می کند.

تکافل و بیمه غیرزندگی مرسوم نیز مشابه هستند در این که هر دو از چند اصل حقوقی کلیدی در بیمه پیروی می کنند به ویژه هر دو نوع بیمه اصل منفعت قابل بیمه جهت حداقل سازی مسائل خطر اخلاقی مثلاً برای جداسازی بیمه از قمار، به کار می برند. هم بیمه گر تکافل و هم بیمه گر مرسوم می توانند قراردادی را لغو کنند اگر بیمه گذار مسائل مالی را غیر واقعی ارائه یا پنهان کاری کند و یا نقض عهد کند. در مورد ارائه غیر واقعی مسائل مالی یا نقض عهدی که بیمه گذار مقصر نباشد، بیمه گران مرسوم یا غیر محتمل است یا این که از لحاظ قانونی مجاز نیستند قرارداد را لغو کنند. به طور مشابه بیمه گران تکافل نیز ممکن است چنین قراردادی را لغو نکنند علاوه بر آن، بیمه گذارانی که در هیأت نظارت شریعت خدمت می کنند. ممکن است بیمه گران مخالف این انتخاب باشند.

به هر حال تفاوت هایی میان تکافل و بیمه مرسوم وجود دارد. در بیمه مرسوم، بیمه گران از ارزش توافق شده موضوع بیمه^{۱۸} برای انواع معین دارایی هایی استفاده می کنند که بیمه گر موافق زیان وارده به ارزش توافق شده در شروع قرارداد بیمه را تضمین می کند. برای زیان جزئی، بیمه

۱۹۹۶ به ۷۵۵ میلیون دلار امریکا رسید. (بیمه اتکایی سویس، ۱۹۹۸) شرکت ملی بیمه تعاونی^{۲۵} (N.C.C.I) تنها شرکت بیمه تکافل شناخته شده در عربستان سعودی است. انجام سرمایه گذاری مشترک در ۱۹۸۶ توسط سه مؤسسه دولتی در عربستان سعودی ریسک‌های صنعت نفت در سراسر جهان و ریسک‌های ناوگان هوایی ملت‌های عرب زیر پوشش بیمه‌ای قرار گرفت و حدود ۲۵ درصد سهم بازار داخلی بیمه را به دست آورد. در^{۲۳} ۱۹۹۳ NCCI معادل ۲۹ میلیون ریال سعودی مازاد حاصله را بین بیمه‌گذاران توزیع کرد. در کویت، وزارت تجارت و صنعت مجوز تأسیس نخستین شرکت بیمه تکافل را در فوریه ۱۹۹۸ صادر کرد.

این شرکت جدید با سرمایه ۹۸ میلیون دلار امریکا دارای هشت سهامدار عمده است از جمله:
 "خانه تأمین مالی کویت"^{۲۶}، "سرمایه‌گذار بین‌المللی"^{۲۷} و "مراجعه بین‌المللی"^{۲۸} (نهادهای مالی اسلامی اصلی در کویت). انتظار می‌رود شرکت یاد شده دامنه کاملی از خدمات بیمه تکافل در آینده نزدیک ارائه کند. بازار بیمه در بسیاری از کشورهای دیگر در منطقه اخیراً شاهد میزان رشد قابل ملاحظه بوده است، هر چند نسبت نفوذ بیمه^{۲۹} و تراکم بیمه^{۳۰} در آن کشورها نسبتاً پایین‌تر از نسبت نفوذ بیمه و تراکم آن در کشورهای از لحاظ اقتصادی بالغ‌تر است. به عنوان مثال بازار بیمه لبنان از سطح بالای آگاهی عمومی بهره‌مند است و مردم تمایل به دانستن بیشتر درباره بیمه دارند. بیمه غیر زندگی در لبنان بالغ بر تقریباً ۸۰ درصد کل حق بیمه‌ها را تشکیل می‌دهد. در مصر قانونی در اوایل دهه ۱۹۹۰ به تصویب رسید که ایجاد نظام بازار آزاد را مجاز می‌دانست که سبب شکل‌گیری شرکت بیمه سرمایه‌گذاران متحد^{۳۱} و شرکت بیمه فارانیک^{۳۲} شد. (Rigby، ۱۹۹۵) با وجود این هنوز هیچ شرکت بیمه تکافل در لبنان و مصر تأسیس نشده است. بیمه تکافل در مغرب (که دارای یکی از بزرگترین بازارهای بیمه در منطقه است)، الجزایر، ایران، اردن، لیبی و تونس و فلسطین هنوز تأسیس نشده است. هر چند برخی بیمه‌گران غیراسلامی در این کشورها فعالیت می‌کنند.

مالزی

مالزی قانون تکافل را در اوایل دهه ۱۹۸۰ جهت قانونی کردن عملیات تکافل به تصویب رساند و احتمالاً تنها

بیمه‌گران اتکایی مرسوم نیز باشند. در واقع تعدادی از بیمه‌گران اتکایی مرسوم از بیمه‌گران چه تکافل و چه غیرتکافل در چندین کشور اسلامی حمایت بیمه اتکایی ارائه می‌کنند. به هر حال فقهای اسلامی توصیه‌هایی در این زمینه ارائه می‌کنند، هر چند ممکن است بیمه‌گذارانی که بیمه‌گران تکافل خرید پوشش بیمه‌ای از بیمه‌گران مرسوم را متوقف کرده‌اند، کاملاً تابع آن نباشند.

مروری بر عملیات بیمه تکافل

با افزایش پیچیدگی و تنوع خدمات بیمه‌ای، بیمه تکافل در میان مسلمانان بسیاری از کشورها مقبولیت یافته است. بیمه‌گر پیشگام تکافل در جهان، شرکت بیمه اسلامی سودان است که در ۱۹۷۹ تأسیس شد. به دنبال آن شرکت بیمه اسلامی عربستان سعودی نیز در ۱۹۷۹ تأسیس شد. بیمه تکافل در کشورهای آسیایی با جمعیت زیاد مسلمان نیز پذیرش عمومی یافته است. به دنبال آن بانک اسلامی مالزی تکافل مالزی را در ۱۹۸۴ تأسیس کرد. پس از آن تکافل برهاد IBB و تکافل تایب سرنندیربان^{۳۱} در بروئی در ۱۹۹۳، شرکت PT تکافل کلوارگا^{۳۲} (زندگی) و شرکت PT تکافل (غیرزندگی) در اندونزی هر دو در ۱۹۹۴ و شرکت تکافل سنگاپور در ۱۹۹۵ تأسیس شد.

شبه جزیره عربی و شمال آفریقا

توسعه شکل تعاونی بیمه در این منطقه احتمالاً به دوره قبل از اسلام باز می‌گردد یعنی وقتی که هر قبیله تلاش می‌کرد از زندگی و دارایی اعضای خود حمایت کند. مثلاً اگر یک عضو، عضو دیگر را به قتل می‌رساند، آنگاه انتظار می‌رفت خانواده قاتل "پول خون" به خانواده متوفی بپردازد. همچنین معروف است که حاکمان سوریه در حدود ۱۵۰۰ سال قبل از میلاد مسیح و جوهی از مالیات‌ستانی عمومی جمع‌آوری می‌کردند تا برای پرداخت زیان‌های ناشی از آتش‌سوزی، سیل یا طوفان پرداخت شود. در حال حاضر چند بیمه‌گر اسلامی و سه بیمه‌گر اتکایی مستقر در منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا وجود دارد. بزرگترین بیمه‌گر اتکایی، شرکت بیمه اتکایی و بیمه اسلامی مستقر در جدّه است. دو بیمه‌گر اتکایی دیگر شرکت اسلامی تکافل و تکافل اتکایی در جدّه و بیت لادت اتارمین سعودی در تونس^{۳۳} است که به نام بهترین تکافل اتکایی^{۳۴} در تونس معروف است. در عربستان سعودی کل حق بیمه‌ها در

برای اهداف آموزشی و پزشکی اعطاء می‌کند. در نتیجه کل ۴۱۱۷۰ بیمه‌نامه تکافل زندگی جدید در ۱۹۹۶ برای پوشش کل ۱/۹۲ میلیارد رینگیت مالزی صادر شد (استار، ۱۹۹۷) کل دارایی بیمه‌گران تکافل زندگی و غیرزندگی در ۱۹۹۷ به ترتیب تقریباً ۳۰۰ میلیون و ۱۷۰ میلیون رینگیت مالزی است. (ن.ک: میثمی، ۱۹۹۸). طی همین دوره بیمه تکافل زندگی سودی بالغ بر حدود ۶۰ میلیون رینگیت مالزی و تکافل غیرزندگی عایدی حدود ۴۰ میلیون رینگیت مالزی از سرمایه‌گذاری به دست آورده‌اند.

سنگاپور

در سنگاپور، بیمه تکافل با بانکداری اسلامی به عنوان ابزار ارتقای توسعه اقتصادی جامعه اسلامی که ۱۵ درصد جمعیت سنگاپور را تشکیل می‌دهد به حساب می‌آیند. در حال حاضر دو بیمه‌گر تکافل در فعالیت هستند که هر دو در ۱۹۹۵ ایجاد شده‌اند. شرکت تکافل درآمد - آمپرو^{۳۴} یک سرمایه‌گذاری مشترک میان هولدینگ آمپرو سنگاپور (عمدتاً در صنعت) و تعاونی بیمه درآمد - NTUC (یک شرکت بیمه متقابل محلی مسلط بر بیمه اشخاص و تعداد به نسبت زیادی از مؤسسه‌های بیمه اسلامی) است. برنامه‌های بیمه تکافل این شرکت بیشتر شبیه یک صندوق تعاونی^{۳۵} عمل می‌کند. به این ترتیب که تمامی حق بیمه‌ها جهت خرید واحدهای معین وجوه تکافل^{۳۶} استفاده می‌شوند. به این منظور لازم است بیمه‌شدگان (در مجموع) حداقل حق بیمه اولیه‌ای معادل ۴۰ هزار دلار سنگاپور بپردازند. در مقابل بیمه‌گر تضمین می‌کند حداقل نفع پس از مرگ به صورت ضربی از حق بیمه اولیه و تمامی حق بیمه‌های متعاقب آن بپردازد. پس از مرگ، بیمه شده، بیمه‌گر ممکن است هر کدام از کل ارزش نقدی سرمایه‌گذاری یا حداقل نفع تضمین شده که بالاتر بود را بپردازد. بیمه شده ممکن است بیمه‌نامه‌اش را به وسیله فروش واحدهای سرمایه‌گذاری‌اش به بیمه‌گر مشروط به یک توزیع خرید - فروش^{۳۷} که معمولاً ۵ درصد است واگذار کند. وجوه شرکت تکافل درآمد - آمپرو در مارس ۱۹۹۸ به ۱۵ میلیون دلار سنگاپور (شامل درآمد حاصل از حق بیمه معادل ۹ میلیون دلار سنگاپور) رسید. این شرکت در حال حاضر بیشتر در بازارهای منطقه‌ای و محلی سرمایه‌گذاری می‌کند و سهام خارجی، معادل ۱۳ درصد از منابع مالی شرکت را تشکیل می‌دهد. گزارش سالانه درآمد - آمپرو، ۱۹۹۸ این وجوه

کشوری است که چنین قانونی در جهان دارد. بعد از تصویب این قانون، بانک نگارا^{۳۳} (بانک مرکزی مالزی) تعیین شد تا عملیات بیمه تکافل را تنظیم کند و بر انطباق فعالیت‌های بیمه‌گران تکافل با شریعت نظارت کند.

شرکت تکافل مالزی که شعبه بانک اسلامی مالزی است اولین مؤسسه‌ای بود که مجوز عملیات تکافل بر اساس این قانون را به دست آورد. در ۱۹۸۴ شرکت تکافل مالزی به ثبت رسید و عملیات خود را در ۱۹۸۵ در بیمه زندگی و بیمه‌های غیرزندگی آغاز کرد. در ۱۹۹۳ شرکت تکافل MNI مجوز دریافت کرد و از آن زمان در مالزی فعالیت می‌کند. این مؤسسه بیمه در حال حاضر روی ارتقای فن‌آوری خدمات مشتری و توسعه کانال‌های جدید بازاریابی متمرکز شده است. نمونه آن ارائه خدمات به بیمه‌گذاران از طریق دفاتر پست است.

شرکت بیمه ملی مالزی، بزرگترین شرکت بیمه محلی هم اکنون دارای حدود ۸۰ درصد سهام شرکت تکافل MNI است.

مالزی به خاطر ارائه خطوط راهنمای روشن برای سرمایه‌گذاری حلال معروف است. بانک مرکزی مالزی به طور منظم، مطالب راهنما برای سرمایه‌گذاری‌های یاد شده منتشر می‌کند. در نتیجه بیمه‌گران تکافل و همچنین سایر سرمایه‌گذاران اسلامی در مالزی و خارج مالزی هم اکنون می‌توانند تقریباً در ۴۸۰ اوراق بهادار شرکت‌های فهرست شده در بازار بورس کوالالامپور سرمایه‌گذاری می‌کنند. علاوه بر آن بیمه‌گران تکافل مالزیایی با کمک دولت سایر سرمایه‌گذاری‌های مشابه را مشخص کرده‌اند. مثلاً آن بیمه‌گذارانی که دارای بیمه‌نامه عمر نزد شرکت تکافل مالزی هستند می‌توانند وجوه را در حساب‌های فردی در بانک اسلامی مالزی برای دوره‌ای از یک ماه تا بیش از ۶۰ ماه سرمایه‌گذاری کنند. این بانک همچنین به این بیمه‌گر کمک می‌کند تا وجوه خود در حساب‌های ویژه را به شرکت‌های بزرگ و افراد وام دهد. حتی دولت مالزی از این وجوه، پول قرض می‌کند. این وام به صورت قرض الحسنه است و بازپرداخت آن تضمین شده است. دولت مالزی در ازای وجوه، گواهی‌نامه‌های سرمایه‌گذاری منتشر می‌کند. علاوه بر آن دولت مالزی در حال حاضر تخفیف مالیاتی تا ۵۰۰۰ رینگیت مالزی برای افراد مقیم این کشور برای حق بیمه‌های بیمه تکافل‌شان به اضافه تخفیف مالیاتی معادل ۲۰۰۰ رینگیت مالزی به ویژه برای چنین حق بیمه‌هایی

آورده و سود قبل از مالیات به میزان ۲۶۳ میلیون روپیه در ۱۹۹۵ و ۷۵۸ میلیون روپیه در ۱۹۹۶ به ثبت رسانده است. بیمه گران تکافل اندونزیایی نه تنها پیوندهای قوی با سازمان‌های اسلامی مختلف، (مانند: مالیامادیه و نه‌دلات العلماء که در آن کل اعضای مشمول بیش از ۴۰ میلیون نفر است) برقرار کرده‌اند بلکه به‌طور موفقیت‌آمیزی برای ارائه بیمه غیرزندگی در صنایع نفت و گاز وارد شده‌اند. برآورد شده است که حدود ۱۰ درصد از حق بیمه‌ها در سهام مبادله شده در بورس اوراق بهادار جا کارتا سرمایه‌گذاری شده است. (هاسن، ۱۹۹۷) در ۱۹۹۶ شرکت تکافل PT اندونزی به‌عنوان یک شرکت هولدینگ مرکب از دو شرکت بیمه تکافل پایه‌گذاری شد.

سایر قاره‌ها

بیمه تکافل در خارج از جهان اسلام نیز مشاهده شده است. خدمات مدیریت تکافل ایالات متحده امریکا L.L.C (نیوجرسی) یکی از چند بیمه‌گر تکافل در امریکا است که در ۱۹۹۶ تأسیس شده است و بیمه زندگی و غیرزندگی تکافل ارائه می‌کند و بیمه اشخاص و بازرگانی را زیر پوشش دارد. سایر بیمه‌گران تکافل امریکا یا نهادهای مالی که طبق اصول اسلامی فعالیت می‌کنند عبارت‌اند از:

۱. سرمایه‌گذاری‌های فیلیکه^{۴۲} (در شیکاگو) ۲. گروه صمد^{۴۳} (دیتون) ۳. تراست اسلامی امریکای شمالی (ایندیاناپولیس) ۴. شرکت بیت‌المال (نیوجرسی) ۵. شرکت سرمایه‌گذاری‌های آبار^{۴۴} (استنفورد) ۶. شرکت تأمین مالی MSI (هوستون). بیمه تکافل در سوئیس، بلژیک و استرالیا نیز فعالیت می‌کند.

نتایج و دورنمای آینده

بیمه تکافل به‌طور فزاینده‌ای در بسیاری از کشورها به‌ویژه کشورهای دارای جمعیت زیاد مسلمان، ایجاد شده است. رشد بیمه تکافل انتظار می‌رود طی دو دهه آینده در راستای توسعه سریع نظام‌های سرمایه‌گذاری اسلامی و بانکداری، افزایش یابد. کل حق بیمه‌های صادره توسط بیمه‌گران انتظار می‌رود به ۲/۱ میلیارد دلار امریکا در ۲۰۱۰ یا تقریباً ۹ درصد سهم بازار بیمه جهان برسد. (مرور بیمه آسیا، ۱۹۹۷) قبل از آن‌که بیمه تکافل بتواند در عرصه جهانی پیشرفت کند چند موضوع باید حل و فصل شود:

اول: هنوز نیاز به آموزش دادن عموم مردم درباره بیمه

بازدهی سرمایه‌گذاری به میزان ۱۸/۶ درصد و ۸/۵ درصد به ترتیب برای سال‌های ۱۹۹۶ و ۱۹۹۷ را به‌دست آورده است. اما زیان ۲۹ درصدی نیز در ۱۹۹۸ بیشتر ناشی از بحران اقتصادی اخیر در منطقه آسیای جنوب شرقی نیز تجربه کرده است.

دیگر بیمه‌گر تکافل، شرکت تکافل سنگاپور^{۴۸} است که یک سرمایه‌گذاری مشترک بین شرکت بیمه کی‌پل و جامعه تعاونی چند منظوره معلمان Malay سنگاپور^{۴۹} است. بر خلاف شرکت تکافل درآمد - آمپرو که درآمد - NTUC عملاً حمایت بیمه‌ای ارائه می‌کند، شرکت بیمه کی‌پل طبق ترتیب STS تنها به‌عنوان تعهدکننده برای طرفش عمل می‌کند. STS نیز حداقل حق بیمه اولیه‌ای معادل ۴۰ هزار دلار سنگاپور برای مشارکت در برنامه تکافل زندگی لازم دارد.

شرکت تکافل سنگاپور در وهله اول در سهام شرکت‌ها در سنگاپور و مالزی سرمایه‌گذاری می‌کند. این شرکت ۱۷ میلیون دلار سنگاپور حق بیمه در ۱۹۹۵ به‌دست آورده و بازدهی سرمایه‌گذاری آن تا همین اواخر سالانه ۹/۶ درصد بوده است. (بیمه کی‌پل، ۱۹۹۷).

اندونزی

اقتصاد اندونزی از وضعیت کشاورزی به یک اقتصاد آسیایی در حال رشد سریع تا زمان شروع بحران اقتصادی آسیا در ۱۹۹۷ تبدیل شده بود. برای ۱۸۰ میلیون مسلمان در اندونزی، وزارت دارایی اندونزی در ۱۹۹۴ به نخستین برنامه بیمه زندگی اسلامی به نام بیمه تکافل کلارگابی‌تی^{۴۰} اجازه داد اصول تکافل را توسعه دهد. این بیمه‌گر افزایش ۲۰۷ درصدی در حق بیمه‌های سالانه و بیمه زندگی - از ۳/۲۴ میلیارد روپیه در ۱۹۹۵ به ۹/۹۶ میلیارد روپیه در ۱۹۹۶ را تجربه کرده و در نتیجه سیزدهمین بیمه‌گر بزرگ بیمه زندگی در کشور اندونزی شده است. البته این شرکت عملکرد خوبی از جهت سودآوری نداشته و کسری ۴۰۹ میلیون روپیه در ۱۹۹۵ و ۹۲۳ میلیون روپیه در ۱۹۹۶ داشته است.

وزارت دارایی اندونزی همچنین در ۱۹۹۵ به بیمه تکافل یومام پی‌تی^{۴۱} برای ارائه حمایت بیمه غیرزندگی برای مسلمانان مجوز داد. این بیمه‌گر غیرزندگی نیز به‌سرعت رشد کرده است و حق بیمه به‌میزان ۳/۱۹ میلیارد روپیه در ۱۹۹۵ و ۴/۳۰ میلیارد روپیه در ۱۹۹۶ به‌دست

وجود دارد. در مطالعه‌ای که اخیراً توسط نشریهٔ مروری بر تحقیقات مالزی^{۴۵} انجام شده است، ۴۵ درصد از پاسخگویان اطلاعات اندکی درباره بیمه زندگی داشته‌اند. (نشریه مرور بیمه آسیا، ۱۹۹۷) در میان تمامی پاسخگویان اندکی بیش از ۳۳ درصد نیاز به پوشش بیمه را اظهار داشته‌اند ولی ۴۵ درصد دیگر علاقه‌ای به بحث درباره موضوع نداشته‌اند. یافته‌های مشابه نیز (میثمی و لو، ۱۹۹۷) در سنگاپور مشاهده شده است. بنابراین بیمه‌گران تکافل نیاز به طراحی استراتژی‌هایی به منظور افزایش آگاهی عمومی درباره اهمیت بیمه زندگی و غیرزندگی دارند.

۲. اکثریت بیمه‌گران تکافل در حال حاضر تنها بازارشان در محلی فعالیت می‌کنند. در حالی که لازم است در بازار بین‌المللی بیمه وارد شوند. آن‌ها می‌توانند به افراد و بازرگانان مسلمان در سایر کشورها حتی بدون داشتن منافع بیمه تکافل، خدمت کنند. علاوه بر آن تشخیص منابع سرمایه‌گذاری حلال در داخل کشورهای اسلامی و در سایر کشورهای غیر مسلمان می‌تواند به بیمه‌گران تکافل کمک کند رقابت‌پذیری و نتایج سرمایه‌گذاری‌شان را بهبود ببخشند. این امر می‌تواند به آن‌ها کمک کند تا به‌طور مؤثر ریسک‌های سرمایه‌گذاری‌شان را از لحاظ جغرافیایی توزیع کنند. در مقابل این نیاز، NCCI عربستان سعودی اخیراً تصمیم گرفته است تمامی منابع را از بازار بین‌المللی به بازار داخلی عربستان سعودی منتقل کند. تداوم این روند چشم‌انداز بیمه تکافل را در بازار جهانی تیره‌تر خواهد کرد.

۳. هیچ‌گونه توافق عمومی در مورد نیاز به بیمه تکافل وجود ندارد. برخی درباره نیاز به نظام بیمه جداگانه صرفاً مبتنی بر عقاید دینی تردید دارند (علی، ۱۹۸۹) در حالی که سایرین قابلیت رقابت^{۴۶} بیمه تکافل را مورد پرسش قرار داده‌اند. با داشتن برنامه‌های مشارکت در سود توصیف شده در این مقاله، برنامه‌های بیمه تکافل مستلزم حق بیمه‌های به نسبت بالاتری از برنامه‌های بیمه مرسوم است. به عنوان ارائه‌کننده خدمت حلال، بیمه‌گران تکافل باید در سرمایه‌گذاری محافظه‌کار باشند. در این صورت چه احتمالی دارد که بسیاری از مسلمانان بیمه شده خواهان پذیرش بازدهی‌های پایین‌تر بخاطر عقاید دینی‌شان باشند؟ چه تعدادی از بازرگانان مسلمان از ابزارهای بیمه تکافل استفاده خواهند کرد وقتی محصولات جذاب و متعدد بیمه غیر اسلامی در بازار وجود دارد؟ این مرور درباره مالزی مطرح نکرد که در واقعیت، افراد مسلمان بیمه را برای

آموزش کودکان، برای بازنشستگی، برای پرداخت مخارج پزشکی غیر منتظره و برای حمایت مالی در مقابل مرگ نان‌آور خریدند یا نه؟ این یافته به روشنی نشان‌دهنده اهمیت عملکرد سرمایه‌گذاری در خرید پوشش بیمه است. در حالی که عملکرد سرمایه‌گذاری در اولویت اول ترتیب بیمه تکافل نیست، ولی در هر بازار بالغ از لحاظ اقتصادی، رقابت در قیمت و کیفیت وضعیت بازار بیمه را برای بیمه‌گر تعیین می‌کند. بنابراین بیمه‌گر تکافل لازم است تمرکز بیشتری روی توسعه دامنه وسیعی از محصولات رقابتی - از لحاظ قیمت و کیفیت داشته باشد - قبل از آن‌که به افراد و بازرگانان مسلمان توصیه کنند تا محصولات تکافل را خریداری کنند.

۴. بیمه تکافل از یک طرف نوعی ترتیب مشارکت در سود میان بیمه‌گر و بیمه‌شدگان است. انتظار می‌رود بیمه‌گر تکافل در انجام تصمیمات سرمایه‌گذاری به احتیاط عمل کند، نه آن‌که حق بیمه‌ها را برای به‌دست آوردن بازدهی بالقوه بالا و موقعیت‌های با ریسک بالا به کارگیرد. از طرف دیگر بیمه شده تکافل ترجیح خواهد داد وجوه تکافل بازدهی بالاتری از سایر وجوه ایجاد کند. بیمه‌گذاران تکافل همچنین خواهان حداکثرسازی سرمایه‌گذاری با درآمد بالاتر هستند، زیرا بازدهی آن‌ها مستقیماً با عملکرد سرمایه‌گذاری‌شان مرتبط است. علاوه بر آن باید زیان وارده به اصل سرمایه‌گذاری ناشی از سرمایه‌گذاری ضعیف تحمل کنند. این نشان‌دهنده حضور تضاد اصیل نماینده^{۴۷} کلاسیک است. به عنوان مثال برخی بیمه‌گران تکافل ممکن است وجوه‌شان را در مخاطره‌آمیزترین زمینه‌های حلال سرمایه‌گذاری کنند و برخی دیگر ممکن است بیش از ظرفیت‌شان عمل کنند. بیمه‌گران غیرزندگی تکافل به‌طور فزاینده‌ای پوشش بیمه مسئولیت ارائه می‌کنند که در آن عملکرد تعهد می‌تواند کاملاً انعطاف‌پذیر باشد.

۵. باید یک نظام نظارتی رسمی وجود داشته باشد که بر عملیات تکافل به‌طور کارا نظارت کند. وجود هیأت نظارت شریعت در داخل شرکت‌های بیمه‌گر تکافل ممکن است در این زمینه مؤثر نباشد. علاوه بر آن کاملاً مطلوب است استانداردهای حداقل سرمایه معینی را تعیین کنیم و اندازه فعالیت را محدود سازیم.

مثلاً مبتنی بر سرمایه خود بیمه‌گر، کارشناسی و رشد فعالیت بازرگانی. همچنین به کار بردن برای بازار به نسبت انواع نظام صندوق تضمینی در حالت اعسار (عجز پرداخت

15. Utilities companies.
16. Surrender Valucs.
17. Fidelity Insurance.
18. Valued Policy.
19. stop - loss arrangements.
20. facultative basis.
21. Takaful Taib Serndirian.
22. PT syarikat Takaful keluarga.
23. Beit ladat Ettarmine saoudi Tounsi.
24. Best Re.
25. National company for cooperative Insurance (NCCI).
26. kuwait finance House.
27. International Investor.
28. International Murabaha.
29. Penetration ratio.
30. Insurance Density
31. Allied Investors Insurance Company.
32. Pharaonic Insurance Company.
33. Bank Negara.
34. Ampro - Income Takaful Company.
35. Mutual fund.
36. Takaful fund.
37. buy-sell spread.
38. Syarikat Takaful singapura (S.T.S).
39. Keppel insurance company.
40. PT Insurance Takaful Keluarga.
41. PT Insurance Takaful Umum.
42. Failaka.
43. Samad
44. Abar
45. Survey Research Malaysia.
46. Competitiveness.
47. Principal - agent.

دیون) مطلوب است. بیمه‌گران تکافل باید همچنین توانایی‌های مالی‌شان را تقویت کنند و سایر مهارت‌های اساسی در ارائه خدمات بیمه را بهبود بخشند. تمرکز روی کیفیت پوشش بیمه‌ای همچنین قیمت خدمات بیمه‌ای نیز برای کارایی در عملیات و ارتقای رقابت‌پذیری با بیمه‌گران غیراسلامی، توصیه می‌شود.

پی‌نوشت:

* این مطلب، ترجمه است از:

Ramin Cooper Maysami & W. Jean Kwon. An analysis of islamic insurance: A cooperative insurance mechanism, Journal of Insurance Regulation Kansas City, Fall 1999

۱. در ۱۹۹۶ مسیحیان شامل کانولیک‌های رومی، ۶۷/۴ درصد از جمعیت جهان را تشکیل می‌داده‌اند پس از آن مسلمانان ۱۹/۴ درصد، هندوها با ۱۳/۷ درصد، و افراد بدون دین با ۱۵/۳ درصد قرار دارند. در ایالات متحده آمریکا تعداد مسلمانان فطری اخیراً به میزان ۵۰۰۰ نفر در سال به‌طور متوسط کاهش یافته است، در حالی که تازه مسلمانان (اغلب افریقایی - آمریکایی) به‌طور متوسط به میزان ۱۶۷۰۰ نفر در سال افزایش یافته است. (دایرة‌المعارف بریتانیکا، ۱۹۹۸)

2. Shared responsibility.
3. profit - oriented.
4. joint guarantee.
5. Term Insurance.
6. Ex ante.
7. Ex post.
8. default risk.
9. cononists
10. joint-guarantee.
11. joint venture.
12. shared responsibility.

۱۳. این نوع بیمه تکافل به‌نام تکافل خانواده (family Takaful) یا تکافل اجتماعی (social Takaful) نیز معروف است.

14. Mutual fund.